

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1942-XX--43-XXI

DRAMA

3 JOSIP JURČIČ:
DESETI BRAT

L 13.I. 1944/106

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1942-XX./43-XXI. DRAMA Štev. 3

JOSIP JURČIČ:

DESETI BRAT

PREMIERA 13. OKTOBRA 1942-XX

Ost.:

Deseti brat

(O priliki nove vprizoritve)

Deseti brat! Starejši ljudje se zamislijo, če slišijo to besedo, v mladini, ki stopa v življenje, se pa zbudi nekaj radovednosti podobnega. Ni čudno! Saj ga pri nas skoraj ni človeka, bodisi inteligenta, delavca ali kmeta, ki bi ne poznal Jurčičevega romana, ob katerem je spoznaval lepoto Dolenjske in pa barvitosti jezika, ki je prav posebna odlika romana.

Bralec, ki po presledku dolgih let spet vzame to klasično povest v roke, zapade vselej iznova prijetnemu pripovedovanju Jurčičevemu, njegovemu prikazovanju dolenjskih gričev, gradov, stezic in gozdnih obronkov in pa posebnostim ljudi, ki jih zna slikati nepozabno... Kdor je le enkrat prebral Desetega brata, bo za vedno videl Martinka Spaka, dobrodušno navihanega Krjavlja, večnega študenta, zapito-sentimentalnega strica Dolfca, skrivnostnega Piškava, a tudi oni majhni, ki le malo posegajo v glavno dejanje, Matevžek, Obrščak, Miha iz pod Gaja, mu ostanejo v trajnem spominu...

In prav zato nam je Deseti brat tako ljub in prikupen... pomiri nas s svojo vedrostjo, naivnostjo in optimizmom...

* * *

Ta popularnost romana in njegova prikupnost so bile brez dvoma razlog, ki je vabil gledališke tvorce, da so skušali vkleniti snov v dramsko obliko in jo izročiti odru. Tako je nastalo do sedaj že par dramskih poizkusov odrske oblike »Desetega brata«. Kot prvi se je z dramatizacijo uspešno uveljavil F. Govekar, čigar dramatizacija je obvladovala tja do konca svetovne vojne naše gledališče in mirno lahko trdimo, da ga ni bilo v Sloveniji odra, ki ni zaigral te ljudske igre v pravem pomenu besede.

O priliki štiridesetletnice nestorja slovenskega gledališča Danila, je priredil ravnatelj Drame, Pavel Golia, novo dramatizacijo, ki je bila razdeljena na slike in se je držala strogo besedila in narečja Jurčičevega. Še kasneje je pa pristopil k novi dramatizaciji režiser Ferdo Delak, ki je tudi razkosal povest v slike in opremil meddejanske momente s skioptičnimi napisi ali razlagami.

* * *

Sedanja vprizoritev Jurčičevega dela se opira v celoti na Goli-
evo prvo redakcijo, vendar jo je dramaturg temeljito pregledal in marsikaj opilil in marsikaj novega dodal, tako da govorimo lahko o popoloma novem poizkusu dramatizacije. Najvažnejši dodatek v tej dramatizaciji pa je lektorica, ki veže izpremembe z originalnim Jurčičevim tekstom, in sicer vedno tako, da tekst lektorja neposredno nadaljuje potek igre in nasprotno — tam, kjer lektor konča, prične nova slika.

S to novo obliko in pa itak problematično zadevo dramatizacije je imela posla tudi režija. Kar mirno lahko povemo, da je bil trd oreh. Le pomislite: obče znan roman, popularen pisatelj, igra uprizorjena na šestih odrih. — Čas med tem seveda ni stal v miru in okus publike, gledalca se je izpremenil in zahteva vedno več in več...

Zato povem, kako smo to napravili, da se približamo težnjam in nujnosti, ki jo zahteva to delo, ki uživa v naši literarni tradiciji največji sloves. Zasnutek je sledeč: oder predstavlja v prvem planu knjižnico... zastor se dvigne in pod par akordi klavirja pride v mraku dekle in vzame s police zvezek Jurčičevih zbranih spisov... Pravo pozorišče pa zakriva knjiga — ona znana knjiga

prve izdaje Jurčič, ki jo je založila in izdala Narodna tiskarna leta 1902. Ko lektorica čita je svetla tudi bronsirana podoba Jurčičeva na knjigi... Lektorica konča in ugasne luč — istočasno ugasne tudi osvetljena podoba Jurčičeva in zastor — ki ga predstavlja knjiga, se dvigne. Iz teme se pojavi nato list iz albuma za razglednice... Zdaj predstavlja Slemenice, zdaj Podlessek, nato Obrščakovo krčmo in spet koč siromaka Krjavlja... Album... prelistane strani... Vmes se nismo branili preprostih efektov, ki jih ima oder na razpolago in katerih se poslužujejo vsa gledališča. Ptiče petje, kukavica, zvon Ave Marije in pa oni, ki oznanja smrt, pasji lajež in pa aromat cvetočega drevja... Pa še pesem in harmonika in vrisk in smeh dolenjske dežele... Moj Bog, saj odrskih pripomočkov je dovolj... Sem z njimi!

* * *

Ko sem se pričel po dolgih letih spet ukvarjati s to prikupno, naivno romantično zgodbo o ljubezni Lovra Kvasa in gospodične Manice iz Slemenic, mi je bilo toplo pri srcu... Tako kot meni bo gotovo slehernemu poslušalcu, kajti gledal ne bo samo zgodbe, ne, predvsem bo gledal samega sebe.

* * *

Tako bo ostal »Deseti brat« pravljica za doraščujoče in za odrasle lep večer, lepega spomina... Vse skupaj naj bo pa počaščenje skromnega poeta in poznavalca Dolenjske — Jurčiča...

Fr. L.:

„Deseti brat“

Krstna predstava Fr. Govekarjeve narodne igre s petjem, dramatisacije Jurčičevega romana »Deseti brat« je bila 28. februarja 1901. Govekarju je bilo takrat trideset let.

»Po celi Ljubljani, da, po celi Kranjski je šel glas o včerajšnji vprizoritvi »Desetega brata«, piše »Narodov« poročevalec.

In igra se je igrala tekom leta tolikokrat v Govekarjevi dramatisaciji na našem odru in še večkrat po drugih manjših odrih, da spada brez dvoma med najbolj priljubljene, da, ponarodele igre polpretekle dobe. In še se bo igrala.

Milan Pugelj piše ob priliki Danilovega jubileja o »Desetem bratu« (Gled. list 1925/26):

»Včasih sem slišal doma na Dolenjskem o Desetem bratu tako povest:

Na sredi hrušk, jablan in sliv stoji prijazen kmetski dom. Vse zunaj je zdravo in čvrsto, toda življenje, ki teče znotraj zidov in prsi, je zastrupljeno. Tega so krive strasti, ki so se razrastle med plemenitimi čustvi kakor plevel po slabo oskrbovani njivi in porastle skoro vse, kar je kdaj pognalo v njih blagega in resnično človeškega.

Žena sovraži moža, mož ženo, ženina mati ščuva ženo na moža, možev brat moža na ženo in sovraštvo raste naprej v sorodstvo in se širi kakor kuga v baladi.

Pripeti pa se, ko nekoč sonce v čudovitih barvah zahaja in se pripravlja čaroben večer, da pride po hribu navdol Deseti brat.

Bos je, škornje ima na rami, na sebi le stare hlače in rjavo srajco, a na glavi klobuk s široko povešnimi kraji in za trakom kito živopisanega poljskega cvetja.

Če pogledaš njegov obraz, ki je širok in porasel s svetlimi dlakami, njegove ustne, odkoder te pozdravlja zdravje belih zob, in njegove oči, ki strme nate dolge, ozke, vlažne in dobre, se ti razlije po duši milina, ki je že davno nisi občutil. Vesel si in mil in dober in blag, ker si našel vendar enkrat —

človeka, ki ga vsi tvoji čuti navdušeno in vzhičeno naenkrat zaznajo in pozdravijo...«

* * *

Ni čuda tedaj, da se je Spakova podoba tako prirastla na srce našega človeka.

Pozneje je napisal dokaj zanimivo dramatizacijo štajerski rojak D. Petančič, ki je postavil vsa dejanja tako, da jih je mogoče igrati na prostem in je tedaj namenjena predvsem podeželskim odrom. Znana je tudi Delakova dramatizacija in Klemenčičeva prireditve.

Dramatizacija P. Golie pa je že znana iz sezone 1925/26, kjer je igral Spaka Levar, Dolf pa jubilan Danilo.

Sedanji Martin Spak je M. Skrbinšek, ki je v tej vlogi debutiral v ljubljanskem gledališču 7. marca 1909. Znani igralci so igrali to vlogo: za Dobrovolnim je bil Lir in nato H. Nučič.

* * *

Morda ne bo odveč, ako omenimo prve sodbe o igri »Deseti brat«, da bomo mogli dobiti malo vpogleda v zgodovino naše drame in gledališko raven, kakršna je bila pred dobrimi štiridesetimi leti.

Kot star spomin omenimo še takratno zasedbo:

Benjanim — Kovačič, Manica — Ruckova, Balček — Selakova, Dolef — Danilo, Lovro — Deyl, Vencelj — Boleška, Marička — Puhkova, Marijan — Štefanec, M. Spak — Dobrovolny, Mežon — Polašek, Birič — Tavčar, Obrščak — Polašek, Krjavelj — Verovšek, Matevžek — Nučič, Peharček — Perdan, Miha — Povhe, Francelj — Lumbar, Piškav — Orehek, Krivec — Pavšek, Neža — Danilova, Franica — Gartnerova, Zmuzne — Razberger.

Pevske točke priredil Lav. Pahor. Režiser A. Verovšek. Kapelnik Hilarij Benišek. Parterni sedeži od 2 K do 1.60 K; dijaško stojišče 40 h...

»Zanimanje je bilo velikansko, vse je sililo v gledališče; s te strani je bila vprizoritev vprav kulturnega pomena. Igra je bila skrbno pripravljena, kolikor se režije tiče; o igralcih in načinu igranja bi radi še kako rekli. Že danes naj izrečemo, da vrednosti igre po aplavzu ni soditi: ploskanje je jako nezanesljivo merilo uspeha, ker včasih, kadar molči, največ govori. Kakor se je pri nas z burnim aplavzom že marsikaka domača drama nesla — k pogrebu, tako pa mislimo, da je igra sinoči imela večji vtis kot se je kazalo.

Igra, ki je hotel Govekar v nji Jurčiča registrovati, ima samo v sebi in v godbi prav veliko tistega, kar se imenuje »nastroyenje«, to je pisatelj hotel in v tem oziru je po »Rokovnjačih« očitno napredoval. (Potem piše poročevalec o dramatizaciji sami in nato preide na igralce, kar je za nas gotovo najbolj zanimivo.)

V igranju se je sinoči najbolj izkazal gosp. *Dobrovolny*. Čudili smo se krasnemu temperamentu, ki ga je razvijal sinoči v drugem

dejanju. Značaj Spakov je g. Dobrovolny sicer jako dobro pogodil, le prvi nastop želeli bi si nekoliko karakterističnejši, in je odločno svetovati, da se tu drži strogo Jurčičevega originala.

G. *Deylu* bi priporočali, naj se izogiba teatraličnosti. Kvas ne nudi igralcu efektov; ali slab igralec, kdor sega le po teh, ko mu naloga, kot je ta, ponuja priliko izkazati se v malem mojstra. Sicer pa je bil g. Deyl prav simpatična oseba.

Jako pohvalno se je zavzel g. *Verovšek*, ki je sinoči tudi dobro režiral, za Krjavlja. Ustvaril je iz vloge, ki sicer njegovi individualnosti ne prija, kar je mogel in še nekaj več, ker je igral alà Bonifaceljček. Ta igralec je talentiran.

V obče se nam je zdel njegov Krjavelj le nekoliko prenavihan. Po imenitni maski, ki nam jo je včeraj pokazal, bi bil gospod *Perdan* predistinirani Krjavelj; za igralca je vedno častno, če napravi tak vtis v tako majhni vlogi kot je bila njegova sinoči.

Napak zastavljena je bila vloga Marjana. Marjan ne sme biti simpatičen, ker moramo simpatizirati z desetim bratom, njegovim sovražnikom. Način govorjenja, čut v besedi in jok gosp. *Štefanca* pa sinoči gotovo niso bili po tem. Igralec je bil jako vesten, kakor smo tega pri njem skoro vedno vajeni.

Prav dobrega Dolfa nam je ustvaril gosp. *Danilo*. Igralec vedno bolj kaže tisto, kar smo pri njem že predavnimi leti pri »Biser-nici« spoznali: da so značaji njegova domena. G. Danilo ima za te jako veliko vnemo in se ne straši ne truda ne stroška, da ustvari primeren značaj. Naj mu bo izrečeno priznanje!

Prav priden je bil sinoči g. *Orehek* kot stari graščak Piškav. Ali s prizorom ob svoji smrti je občinstvo naravnost zmučil.

Gospa *Danilova* je ustvarila svežo čevljarско mamo, gdč. *Rücko-va* je naredila, kar se je dalo. Bila je lepa, velesimpatična Manica.

Prijetno nas je iznenadil gosp. *Nučič*; z nevstrašnim delom bo še kaj dosegel. Gosp. *Pavšek* se je za sarže že večkrat prav čedno usposobil, tako tudi včeraj...«

Čez nekaj dni je »Sl. N.« prinesel v treh podlistkih oceno o delu in igralcih izpod drugega peresa in piše med drugim:

»Pred vsem naj konstatujemo, da bo imel Govekar zaslug za slov. gledališče s tem, da nam je in bo pridobil za gledališko občin-

stvo narod. Narod pa je gledališču začetek in konec... Tajiti se sploh ne da, da je narodna govorica ustvarila gledališču občinstvo.«

»Slovenec« piše tudi zelo zanimivo:

»... Hiša natlačena, veliko gostov — tudi iz provincijalnih mest, je moralo žalostno oditi od blagajne, kjer ni bilo ni jedne vstopnice več dobiti. To je za dramo na slov. odru gotovo zelo redek moment. Torej dejstvo je neovrženo: 'Deseti brat' je vabil v gledališče z veliko silo. Vpraša se zopet: ali je vabil naš narodni klasik Jurčič — ali je vabil dramatik Govekar. Lahko rečemo: oba.

Mora se priznati, da se je Spaka g. A. Dobrovolny povprečno jako dobro zamislil in ponekod kar izvrstno igral. Njegov nastop pri starem Piškavu je bil brez prerekanja najizborneji.

In Manica (gdč. Rückova)? Bolja menda ne more biti po svoji zunanji naravi na odru nobena Manica. Obleka, obrazek, glas — vse — taka je morala biti Manica.

In naš ljubi Krjavelj? No, g. Verovšek je v tem »velik«, da zadene ton takih originalov, da jih zadene mojstrski. Toda maska ni bila Krjavljeva! Ni bila — nikdar! Najprvo proč tisti slamniki, ki datira iz dobe zadnjih par let — kot ga nosi kak morostovski kosec. Ta slamniki je že tak anahronizem, da človeka zjezi. Krjavlju na glavo pokloftan klobuk, širokih krajev, visoke štule — ki stoji na vse vetrove, obvezan s kakim oguljenim motvozom! To je Krjavljev klobuk! In obraz? »Zabuhlega obraza je bil,« pravi Jurčič — ergo! Potem njegove pražnje jerhovke! To niso bile Krjavljeve hlače. On je nosil »leskove« — verujte, da jih je. Tudi stas bodi bolj upognjen, »zgaran« — potem bo pristni Krjavelj. In vse to popravi najlažje g. Verovšek, ker vse drugo že ima...«

(Nadaljevanje)

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Oton Zupančič. Urednik: Fr. Lipah. Za upravo: Ivan Jerman Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

IL DECIMO FRATELLI

16 QUADRI RIDOTTI PER LE SCENE DA PAOLO GOLIA
DAL POPOLARE ROMANZO DI GIUSEPPE JURČIČ

Regista: Prof. O. ŠEST

Personaggi:

Beniamino, castellano a Slemenice . . .	Bratina
La castellana	Gabrijelčič
Manica, loro figlia	Levar
Balček, il figlioletto	* * *
Lo zio Dolef	Lipah
Il dott. Kaves-Piškov	Peček
Mariano, suo figlio	Verdonik
Martinek Spak, il decimo fratello . . .	M. Skrbinšek
Kvas Lovro, maestro	Drenovec
Krjavelj	Cesar
Matevžek, contadino	Košič
Miha da Gaj	Potokar
Dražarjev France	Raztresen
Krivec, calzolaio	Plut
La moglie di Krivec	P. Juvan
Francka, loro figlia	Sahcin
Oberščak, oste	P. Kovič
Un vecchio contadino	Gorinšek
Il primo contadino	Brezigar
Una contadinella	J. Boltar
Il giudice	Nakerst
Il medico Vencelj	Košuta
Una contadina	Starc
Un'altra contadina	Gorinšek
Lettrice	Kralj

Invitati alle nozze, un suonatore d'armonica, cantori

Avviene nel Dolenjsko verso la metà del secolo scorso

Quadri: 1. Sulla strada di Slemenice. 2. Una stanza nel castellano di Slemenice. 3. di Obrščak. 4. Una stanza nel castello di Polesek. 5. Davanti alla casa di Krivec. 6. il taglio a Slemenice. 7. Un sito solitario nel bosco. 8. L'osteria di Oberščak. 9. il taglio a Slemenice. 10. Nel bosco. 11. Nella capanna di Krjavelj. 12. Una stanza nel castello di Slemenice. 13. Sotto il taglio a Slemenice. 14. Sotto il taglio a Slemenice. 15. Sulla strada di Polesek. 16. Il cimitero.

Tra il quadro 13. e 14. passano cinque settimane, tra il quadro 14. e 15. passano quindici giorni.

Pausa dopo l'ottavo quadro

Scenografo: l'ing. arch. E. FRANZ

DESETI BRAT

IK PO JURČIČEVEM ROMANU, ZA ODER PRIREDIL PAVEL GOLIA

Režiser: Prof. O. ŠEST

Osebe:

Benjamin, graščak na Slemenicah . . .	Bratina
Gospa graščakinja	Gabrijelčičeva
Manica, njiju hči	Levarjeva
Bačček, sinček	* * *
Stric Dolef	Lipah
Doktor Kaves-Piškov	Peček
Marijan, njegov sin	Verdonik
Martinek Spak, deseti brat	M. Skrbinšek
Kvas Lovro, učitelj	Drenovec
Krjavelj	Cesar
Matevžek, kmet	Košič
Miha izpod Gaja	Potokar
Dražarjev France	Raztresen
Krivec, čevljar	Plut
Krivčevka	P. Juvanova
Krivčeva Francka	Sancinova
Obersčak, gostilničar	P. Kovič
Stari kmet	Gorinšek
Prvi kmet	Brezigar
Kmečko dekle	J. Boltarjeva
Sodnik	Nakerst
Zdravnik Vencelj	Košuta
Prva kmetica	Starčeva
Druga kmetica	Gorinškova
Lektorica	Kraljeva

Svatje, harmonikar, pevci

Godi se na Dolenjskem sredi preteklega stoletja

Slik: 1. Pot na Slemenice. 2. Soba v gradu na Slemenicah. 3. Gostilna pri Obrščaku. 4. v gradu Polesku. 5. Pred Krivčevim domom. 6. Pod lipo na Slemenicah. 7. Samo- 8. Gostilna pri Obersčaku. 9. Pod lipo na Slemenicah. 10. V gozdu. 11. Krjavljevi koči. 12. Soba v gradu na Slemenicah. 13. Pod lipo na Slemenicah. 14. Pod lipo na Slemenicah. 15. Pot proti Polesku. 16. Pokopališče.

Med 13. in 14. sliko mine pet tednov, med 14. in 15. štiri leta

Po osmi sliki odmor.

Scenograf: ing. arh. E. FRANZ

